

Veli Verkko Kolumbuksena eli paradoksin anatomia

Jaakkola, Risto: Veli Verkko. Moraalistoriografian ja Suomen ensimmäinen kriminologian julkaisuja 81. Helsinki: Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos, 1986

Suomalainen sosiologian harrastaja saattaa muistaa nimen Veli Verkko ja osata jotenkuten ajoittaa hänen aktiivikautensa: hän toimi varttuneemmalla iällään Helsingin yliopiston sosiologian professorina v. 1948—1955. Tämä harrastajamme siis tietää Verkon pudonneen kahden suuntauksen väliin: hän ei edustanut siihenastista maineikasta sosiaaliantropologista koulukuntaa, mutta ei myöskään angloamerikkalaista virtausta.

Muistissa kenties on myös Verkon keskeinen löydös: hänhän kehitteli teorian suomalaisten huonosta viinapäästä, jonka vuoksi humalaiset tekivät meillä suhteettoman paljon väkivaltarikoksia.

Sosiologi-kriminologi Risto Jaakkola on halunnut tarttua kuin härkää sarvista ikään tuota yksinäistä miestä, joka ei koskaan luonut koulukuntaa, olkoonkin että jotakin linjaa on vedettävissä Verkosta hänen assistentinaan toimineeseen Inkeri Anttilaan ja sitä tietä Kriminologiseen tutkimuslaitokseen, nykyiseltä nimeltään Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos.

Jaakkola on kartoittanut nasevan tuntuisesti Verkon työn keskeiset piirteet. Ne luonnehtivat tätä itseopinutta kriminologia, joka alkuperäiseltä koulutukseltaan oli kansantaloustieteilijä. Niitä on neljä:

1. historiallinen ja vertaileva tutkimusmenetelmä,
2. jatkuva pohdiskelu rikostilaston mahdollisuudesta kuvata todellista rikollisuutta,

3. erityisesti henkirikollisuutta kuvaavien tilastollisten lainalaisuuksien etsiminen sekä

4. väkivaltaisuuden selittäminen ilmaukseksi eri kansoilla erilaisesta kansanluonteesta, joka on perinnöllinen ominaisuus, ja nimenomaan suomalaisten korkean henkirikollisuuden selittäminen suomalaisten huonolla humalaluonnolla, joka johtuu meidän huonosta alkoholinsietokyvystämme.

Miten Verkko sitten päätyi löydöksiinsä?

Kuten kirjan alaotsikko antaa odottaa, Jaakkola korostaa useampaan kertaan Verkon luonnetta nimenomaan moraalistoriografiana. Tämän suuntauksen tiedonintressit olivat paljon laajemmat kuin nykykriminologien, joille rikollisuus on ”ongelma sinänsä” (sanonta Jaakkolan). Moraalistoriografistit pyrkivät antamaan tietoa valtion sosiaalisesta rakenteesta ja tilanteesta, ja he yhdistivät empiirisen tarkastelun ja arvostukset.

Moraalistoriografiikkaa ei siis ole sekoitettava esim. tilastotieteeseen. Jaakkola kirjoittaa: ”Moraalistoriografikoille on täysin vieras modernin sosiologian variaabeliajattelu. Silloinkin, kun he jakavat aineistonsa esimerkiksi sukupuolen, alueen tai iän mukaan, näillä erotteluilla ei ole analyttistä, vaan luokittelevaa tarkoitusta. Moraalistoriografistit eivät pyri selittämään sukupuolen, iän tai asuinpaikan vaikutusta rikollisuuteen, vaan he ovat viimekädessä kiinnostuneita miesten ja naisten, nuorten ja vanhojen tai maalaisten ja kaupunkilaisten rikollisuudesta.”

Moraalistoriografikona Verkko siis tuli biologistiin, perinnöllisyyttä korostaviin selityksiin; tässä mielessä kaavamainen käsitys hänestä pitää paikkansa.

Lukija ehkä kysyy, oliko Verkon biologismilla jotakin tekemistä kansallissosialististen rotuoppien kanssa. Tämän hypoteesin Jaakkola hylkää.

Verkko levitti biologistisia selityksiään nimenomaan toisen maailmansodan jälkeen eli kansallissosialismin romahdettua; tokko hänellä oli muita motiiveja kuin vakaumus siitä, että hän oli tieteellisesti oikeassa.

Verkon teoriat herättivät melkoisesti huomiota Suomessa ja jonkin verran muualla. Mutta molemmilta suunnilta tuli myös kritiikkiä, vuosien mittaan yhä ankarampaa. Tietenkään hän ei kyennyt todentamaan biologistisia hypoteesejaan. Lisäksi hänen empiriansakin horjui. Jaakkola mainitsee Lassi Huttusen, sosiologin, joka ennen varhaista kuolemaansa ehti kiistää Vaasan läänin vuosien 1793—1806 henkirikoslukujen pätevyuden; Huttusen mukaan nuo luvut olivat vain noin puolet niistä, jotka ilmenivät Vaasan hovioikeuden tuomiokirjoista. Verkko oli rakentanut aika lailla noiden lukujen varaan.

Sen sijaan — pieni kauneusvirhe hyvässä kirjassa — Jaakkolan lähdeluettelosta puuttuu Ahti Laitisen teos *Biologismi yhteiskuntatieteissä* (Turun yliopiston julkaisuja, sarja C, osa 54, Turku 1985). Sen mukaan Yhdysvaltain liittovaltion siirtolaiskomissio oli tutkinut maahan muutaneita 1900-luvun alussa monipuolisesti, ja komission selvityksistä kävi ilmi, että suomalaiset eivät olleet muita siirtolaisryhmiä rikollisempia, poikkeuksellisen väkivaltaisia eivätkä poikkeuksellisen juoppoja.

Verkko osasi itsekin kritikoida toisin ajattelevia. Hänen tykityksensä kohteena oli mm. ”ryhtiviikon” vuonna 1948 järjestänyt Kansalaisryhti Oy, jota johti Pekka Kuusi. Verkko piti kansalaiskasvatuspyrkimyksiä propagandana, joka on ”taistelua tieteellistä totuutta vastaan”; kun biologia määrää suomalaisten juomatavat, niitä ei propaganda muuta. Johdonmukaista tai ei, Verkko kannatti silti rajoittavaa alkoholipolitiikkaa ja ostajaintarkkailua.

Mitähän Verkosta olisi tänään

ajateltava? Biologismi on ollut ja mennyt, hänen edustamanaan vari-
anttina ainakin. Matti Peltonen on
artikkelissaan Kuinka ”suomalainen
viinapää” syntyi? (Alkoholipoliitikka
1/1988) osoittanut, että jo vuoden
1910 tienoilla eli paljon ennen Ver-
kon professoriutta maassamme oli
kyseisestä ilmiöstä biologistisen seli-
tyksen rinnalla esillä aivan muunlai-
sia, yhteiskuntatieteellisiä tulkintoja.

Mutta Verkkoa on mahdollista lu-
kea toisin, ja tullaan paradoksiin: hä-
nessä on myös jotakin modernia.

Jaakkola lainaa Klaus Mäkelää
(Realistit, idealistit, tutkijat, Helsin-
ki 1979), joka sanoo Verkon ajatus-
ten tulleen hylätyiksi, mutta ei siinä
kaikki: ”Tutkimuksen eteneminen
pakotti kuitenkin tunnustamaan, et-
tä suomalaisten suhteessa viinaan on
oma erikoislaatuensa, joka on otettava
kulttuurisesti annettuna vähän sa-
mansukuisesti kuin suomen kieli on
meille kulttuurisesti annettu. Alkoi
jopa vaikuttaa siltä, että suomalai-
nen viinapää on niin kiinteästi sidok-
sissa joihinkin — toistaiseksi määrit-
telemättömiin — suomalaisuuden
peruspiirteisiin, ettei sitä voida hevin
muuttaa.” Jaakkola itse taas toteaa
työnsä lopulla Verkon yliyksilöllisten
kansanluonne- ja viinapääselitysten
olevan ”jollakin tapaa kihelmöivän
lähellä nykykriminologian näkemys-
siä”.

Jospa Verkko oli kuin Kolumbus:
löysi jotakin arvokasta mutta ei tien-
nyt, mitä löysi?

Kuten sanottu, Jaakkolan kirja on
hyvä; se on analyttinen, älyllinen ja
selkeä. Jospa se juuri hyvyyttään ei
ole saanut ansaitsemaansa huomiota?

Pertti Hemánus

Jännite jatkuu?

*Weckroth, Klaus: Toiminnan psykolo-
gia. Helsinki: Hanki ja jää, 1988*

Kirjassaan Klaus Weckroth jat-
kaa, kehittää ja systematisoi muu-
taman vuoden takaisessa liseniaatti-

työssään esittelemiään ajatuskulku-
ja. Tuloksena on yhtäaikaan johdon-
mukaisesti etenevä ja yllättävästi
hyppelehtivä ajattelutoiminnan tu-
los, tekijän mukaan ”*yritys* luoda pe-
rustaa joidenkin ihmisen elämää ku-
vaavien käsitteiden ’arkipäiväiselle
käytölle’ määrittämällä tämän elä-
män keskeiset psykologiset välttä-
mättömyydet ja/tai ongelmakohdat”.

Alle satasivuisen tuotoksen juoni
on lyhyesti seuraava. Ensin rajataan
psykologian lähtökohdat olemattoman
ja äärettömän välillä. Kohteeksi
valitaan psykologinen yksilön ja ympä-
ristön vuorovaikutuksen muoto,
jota kutsutaan *toiminnaksi*. Toimintaa
toteuttaa *subjekti*, joka ei tyydy S—R-
kaavan mukaisesti sopeutumaan,
vaan joka tuottaa oman elämänsä
tapahtumia ja ympäristössään tar-
koitettuja muutoksia. Hedonistinen
periaate ja vaikutuksen laki eivät riit-
tä selittämään toiminnan muotoja.
Toiminta kehittyy yksilön elämässä
vuorovaikutuksessa aineellisen ja so-
siaalisen todellisuuden kanssa, mutta
se ei selity kaiken kattavien ärsyke—
reaktio-yhteyksien avulla. Toiminto-
jen ja tapahtumisen yhteyksiin jää
aina satunnaisuutta, mikä tekee ih-
misen toiminnan pohjimmiltaan en-
nustamattomaksi. Psykologiset vält-
tämättömyydet löytyvät toimintojen
keskinäissuhteista: kaava on R—R,
toiminta—toiminta.

Kohteellista, asioihin ja esineihin
kohdistuvaa, toimintaa Weckroth ni-
mittää *tekemiseksi*; kaava on tällöin
R—S. Tekemisen kohteet ylläpitävät
ihmisen tahtoa. Ihmisen toimintaa
voidaan ymmärtää vain näkemällä
toiminta ja tekeminen toisiinsa
lomittuvina, mutta kuitenkin eri asi-
oina: kun tekemistä tarkastellaan ta-
voitteiden ja tarkoitusten kautta, toi-
mintaa on tarkasteltava sen sisäisten
suhteiden kautta.

Toiminnalla on kaksi perusmuo-
toa, *psykkinen* ja *praktinen*. Ihmisen
kehityshistoriassa psykkinen edel-
(lyt)ää praktista ja praktinen tehos-
tuu psykkinen toiminnan kautta.
Psykkisen toiminnan peruselementit
ovat *havaitseminen*, *muistaminen* ja
ajattelu. Psykkisen toiminnan kehi-
tys on paljolti näiden peruselement-
tien *hallinnan* oppimista.

Praktisten toimintojen kohdalla
tapahtuu valtavasti valikoitumista jo

mahdollisten ”tekemisten” suuren
määrän vuoksi. Toiminnan valinnan
ongelmaan ei ole psykologista ratkai-
sua. Vaikeissa valintatilanteissa psy-
kologinen järki ei riitä, ja ihminen
voi luopua järkensä käyttämisestä
arvan, horoskoopin tai jumaluskon
suuntaan päästäkseen jälleen toimin-
nassaan uudelle pohjalle, käyttä-
mään järkeään.

Toiminnan juoni lähtee kuitenkin
sosiaalisesta todellisuudesta. Ihmis-
ten välinen yhteistyö edellyttää mi-
näkeskeisen subjektiviteetin kehitty-
mistä toisen huomioon ottavaksi, ”si-
näkeskeiseksi”, välittömän tuloksen
alistamista niin, että kollektiivin toi-
minnan tulos mahdollistuu. Tämä
edellyttää tietoa toisten toiminnasta
ja luottamusta. *Persoonallisuus* ihm-
sestä tulee tilanteissa, joissa hänen
subjektiviteettinsa on osa sosiaalista
subjektiviteettia, jossa minä lomittuu
meihin.

Weckrothin tyyli tarjoaa paikoin
hukeaa luettavaa näennäisen irralli-
sine, mutta paikalleen sattuvine kir-
jallisuussitaatteineen. Mutta jouk-
koon mahtuu myös luonnosmaisuu-
ta, yliampuvuutta ja vaikeaselkoi-
suutta. Kun aihepiiriin jonkin verran
perehtynyt lukija ei kolmannella lu-
kukerralla pysty selvittämään itsel-
leen, voiko olla olemassa kohteetonta
toimintaa tai ovatko toiminta ja teke-
minen rinnakkaisessa vai hierarkki-
sessa suhteessa keskenään, on valmis
lykkäämään ainakin viidenneksen
vastuusta kirjoittajalle. Mikäli toi-
minnan olemus sekä toiminnan ja
tekemisen suhteet ovat kristallisoitu-
neet kirjoittajan päässä, hän ei onnis-
tu välittämään teoreettisen selkeyden
tuntua lukijalleen huolimatta lukui-
sista nasevista arkielämän piiriin
kuuluvista esimerkeistä. Kohtuuden
nimessä on todettava, että tehtävä ei
ole helppo.

Lukijalle saattaa olla eduksi, ettei
hän ole perehtynyt Leontjevin toi-
minnan rakennetta koskevaan ajatte-
luun, koska silloin ei tarvitse syven-
tyä pohtimaan Leontjevin ja Weck-
rothin formalisointien ja terminologi-
oiden eroja tai yhtäläisyyksiä.
Leontjevin mallin käyttäminen ”sel-
kiyttämään” kohteellisen tekemisen
rakennetta tuntuu viimeistään sotke-
van ympyrät, jotka lukija on siihen
mennessä saanut päähänsä pyörr-
tyksi.